

Карпенко О. В.

кандидат наук з державного управління,
докторант Національної академії
державного управління при Президентові України,
старший науковий співробітник
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського,

Демида Є. Ф.

науковий співробітник
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ СФЕРИ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В ІЗРАЇЛІ

***Анотація.** На основі наявної джерельної бази проаналізовано сучасну систему освіти Ізраїлю. Розглянуто децентралізаційні процеси управління системою освітніх послуг муніципальною владою. Узагальнено позитивний досвід реформування ізраїльських загальноосвітніх навчальних закладів через надання їм автономії.*

***Ключові слова:** реформування освіти, система освітніх послуг, децентралізація управління, автономія середніх шкіл.*

Актуальність статті визначається непересічною цінністю освіти, що має першорядне значення для успішного функціонування всіх сфер людської життєдіяльності, зокрема його суспільно-культурного розвитку. Досвід Ізраїлю, де в останні роки питання якості навчання в школах і шляхів його покращення дискутуються серед державних службовців, представників ЗМІ та вчених, може стати корисним й в Україні. Насамперед, у контексті децентралізації ізраїльської системи освіти, яка розглядається як один із шляхів підвищення ефективності й якості надання послуг різними навчальними закладами. При цьому слід підкреслити, що надання загальноосвітнім школам автономії як на організаційному, так і на педагогічному рівні слід розглядати в рамках розвитку суспільства в умовах глобалізації. Усвідомлення важливості ефективного державного управління у процесі підвищення рівня навчання є головним чинником повного розкриття унікальності особистості.

На сучасному етапі розвитку єврейської держави система освіти функціонує в тісному взаємозв'язку з державними, громадськими, релігійними, культурними та політичними структурами, серед яких домінуюча роль належить центральним та місцевим органам влади. Натомість взаємодія освіти і місцевого самоврядування можлива лише за умови автономності, високий рівень якої набувається лише в ході процесу децентралізації. Сьогодні складна динаміка відносин між центральною владою, місцевими органами влади та шкільними колективами розвивається на менш жорстко-ієрархічній та більш незалежній основі. Для успішного проведення реформ у системі освіти Ізраїлю особливе значення відігравали

організаційні параметри освітніх установ, а саме ступінь залученості викладацьких колективів у процес децентралізації управління навчальних закладів, що покращило рівень викладання, а також гарантувало їх зайнятість. Статистика свідчить про те, що успішна взаємодія між шкільним керівництвом та викладацькими колективами у поєднанні з широкою організаційною автономією, дозволяє рядовим викладачам чіткіше уявляти собі цілі та способи реорганізації освітніх послуг. Зазначимо, що процес децентралізації та надання шкільним установам більшої автономії не обмежується лише школою як окремою одиницею. Загалом, суб'єктом автономії є окремих працівників навчального закладу [1, с. 3].

Одним з сучасних завдань розвитку країни є оптимізація системи освіти, що є не випадковим, оскільки відсутність енергоресурсів спонукає до розробки нових технологій, наявність яких визначає розвиток сучасного суспільства. У постіндустріальному суспільстві визначальними якостями розвитку постають високий рівень освіти, професіоналізм, прагнення до розширення знань, розвитку здібностей, креативність працівників.

Метою статті є аналіз іноземних та вітчизняних джерел з питань особливостей побудови системи освіти Ізраїлю та її реформування шляхом здійснення ефективної державної політики.

Упродовж 65-річної історії Ізраїлю, створюючи і розвиваючи національну систему освіти ізраїльтяни використовували як світовий досвід, так і багатовікові традиції у патріотичному вихованні єврейської молоді. На сьогодні країна має розвинену систему освіти та найвищий рівень грамотності в Південно-Західній Азії [5]. Кожний п'ятий ізраїльтянин віком від 20 до 29 років є студентом вищого навчального закладу [15]. Вперше відразу три ізраїльських університети потрапили до першої сотні світових університетів рейтингу китайського університету Джао Тонг [14]. Упродовж 2002-2011 рр. 6 громадян Ізраїлю стали лауреатами Нобелівської премії у наукових дисциплінах, окрім цього країна посідає третє місце у світі за кількістю наукових публікацій на душу населення [11].

В системі освіти Ізраїлю існує ряд певних невирішених проблем, які обумовлені труднощами у реалізації внутрішньої державної політики, а також ворожим ставленням переважної більшості арабських країн-сусідів. Але вагомі досягнення освітньої галузі викликають непересічну зацікавленість світової науково-педагогічної спільноти у вивченні освітнього досвіду Ізраїлю. Належну увагу приділяють йому у своїх дослідженнях й вітчизняні вчені. Такі розвідки суттєво збагачують скарбницю порівняльно-педагогічних досліджень та дозволяють віднайти раціональні зерна для вітчизняної педагогічної науки. В значній мірі вивченню ізраїльського освітнього досвіду сприяють публікації ізраїльських педагогів, зокрема на сторінках російської наукової періодики. Отже основною метою статті є аналіз наукових джерел з питань реформування державного управління надання освітніх послуг в Ізраїлі.

В історичному аспекті ізраїльські освітні процеси вивчав німецький вчений Г. Хилліг, який дослідив феномен такої форми місцевого самоврядування як „кібуци”, що стали осередками виховання й навчання дітей у єврейських громадах [20]. Сучасну систему освітніх послуг висвітлив білоруський педагог В. О. Бейзеров [2], який окреслив загальні тенденції дошкільної, шкільної та вищої освіти, розглянув питання реформування школи. Зокрема, система освіти Ізраїлю представлена ним як типовий приклад британської освітньої моделі з деякими національними особливостями (релігія не відокремлена від держави, тому більшість навчальних закладів мають у навчальних планах відповідні просвітницькі заняття, під час яких суворо дотримуються єврейські традиції). Функції управління освітою здійснює уряд (зокрема Міністерством освіти та культури, а субсидується Міністерством праці та соціального забезпечення). Дошкільна освіта є обов’язковою для дітей віком 5-6 років. Управління більшістю дошкільних закладів здійснюється органами місцевої влади (муніципалітетами, радами).

Повний курс середньої школи в Ізраїлі триває 12 років. Навчання в школі з 6 до 14 років (1-9 класи) обов’язкове, а з 15 до 16 років (10-12 класи) – за вибором. Середня школа в країні диференційована. Вона поділяється на початкову (1-6 клас), середню (7-10 клас) та гімназію (в англійськомовних країнах – аналог High School). Після закінчення 12 класів випускник у разі успішного складання іспитів отримує атестат зрілості. Близько 15% всіх школярів у віці 13-18 років навчаються в спеціальних школах-пансіонах (інтернатах), де вони отримують більш глибокі і міцні знання в порівнянні зі звичайними муніципальними школами. У деяких середніх школах крім загальноосвітньої програми введені і програми з професійною орієнтацією. Так, наприклад, існують технологічні школи, які дають можливість отримати робочу професію. Вони зазвичай включають три рівні підготовки. Після першого, вищого рівня учні можуть продовжити навчання на профільних факультетах вищих навчальних закладів. Сільськогосподарські школи поєднують основні предмети навчання з агрономічними дисциплінами. Військові училища готують майбутніх кадрових офіцерів і техніків в галузях, необхідних армії. Дані школи-інтернати приймають на курс підготовки кадрових офіцерів тільки юнаків, а на курс підготовки техніків – і дівчат. Ієшиви – це гімназії, в яких світське навчання поєднується з інтенсивним релігійним. Більшість з них – інтернати, головним чином для хлопчиків.

Структура вищої освіти повністю відповідає болонській системі. Підготовка фахівців ведеться за схемою: бакалавр – BSc (BA) (3-4 роки навчання), магістр – MSc (MA) (1-2 роки) і доктор філософії – PhD (2-3 роки).

Вищі навчальні заклади перебувають в управлінні Ради з вищої освіти, яка призначається президентом за рекомендацією уряду. До складу очолюваної Міністерством

освіти і культури Ради входять вчені, представники громадськості та, принаймні, один студент. Рада уповноважена присуджувати наукові ступені і надавати рекомендації уряду з питань розвитку та фінансування вищих навчальних закладів, а також наукових досліджень [2].

Серед вітчизняних дослідників-компаративістів слід відзначити Л. В. Лохвицьку, яка більш детально розглядає типологію груп різних дошкільних установ Ізраїлю, зокрема такі заклади як „Маон Йом” (виховуються діти віком від 3-х місяців до 5-ти років), „Мішпахтонім” (сімейні центри-ясла тимчасового перебування), „Паутон” (приватні малочисленні заклади для дітей до 3-х років), „Кдам Хова” (перепідготовчі групи, призначені для дітей репатріантів віком від 4-х років), „Ган Хова” (обов’язкові підготовчі групи дитячого садка, призначені для відвідування дітьми віком 5-ти років) [13]. Натомість досвід організації ізраїльської школи у своїх працях детально досліджує В. В. Громовий, який вважає головним завданням реформування управління системи середньої освіти перехід від зовнішнього до внутрішнього управління школами. Автор акцентує увагу на тому, що в Ізраїлі зміни в освіті відбуваються через реалізацію експериментів у пілотних школах де апробуються інновації державної освітньої політики. Окремо відзначається, що на відміну від США і Західної Європи, де більшість програм для обдарованих дітей проходять у рамках приватних ініціатив, в Ізраїлі їх веде держава [6; 7].

У статті російських вчених М. Л. Портнова і Б. М. Портнова розкрито структуру та типологію єврейської загальноосвітньої школи, її зміст, методи навчання. На думку авторів основними проблемами у побудові навчального процесу є пріоритетність вивчення давньої історії та релігії над природничо-науковими предметами, невдалий вибір методів навчання, що копіюються з досвіду країн болонської системи, а також США, слабка система контролю знань, вільний вибір підручників (викладачі та адміністрація навчального закладу самостійно визначають підручники за якими проводити заняття). Окрім того, невирішеними проблемами середньої освіти автори вважають низький рівень підготовки більшості вчителів, а також антидисципліну у школах, де процвітають безвідповідальність, грубість і повна неповага до вчителя і взагалі дорослих [16]. Продовжує цю тематику ізраїльський вчений З. Ю. Гельман, що у своєму науковому доробку аналізує ставлення педагогів до дисципліни серед учнів [3].

Вплив матеріального стимулювання вчителів на успішність учнів в ізраїльській школі вивчав В. Лаві. Він описав експеримент Міністерства освіти, проведений в 49 ізраїльських середніх школах з апробації заохочувальної системи оплати праці вчителів [12].

Розвиток державного управління системою неформальної освіти висвітлено у статті Д. І. Привалко, де проаналізовано її основні етапи розвитку. Автор розглядає неформальну освіту в контексті реалізації громадської діяльності, молодіжних програм [17].

Систему вищої освіти досліджували багато і українських, і ізраїльських вчених, найбільш значущими є праці О. В. Глузмана, А. Д. Епштейна. Перший розглядає її стан у загальному контексті вивчення особливостей сучасної вищої школи за кордоном. Визначає роль і місце університетів Англії, Бельгії, Франції, США, Ізраїлю в загальній системі вищої школи, типи університетів, зміст, структуру та функції університетської освіти, особливості багаторівневої системи підготовки фахівців, організації навчального процесу та післядипломного підвищення кваліфікації викладачів, виокремлює найважливіші тенденції розвитку систем зарубіжної вищої освіти [4]. Натомість, другий характеризує перетворення в ізраїльській системі вищої освіти (на період публікації статті), аналізує процес становлення мережі ВНЗ Ізраїлю [21; 22].

Відома ізраїльська дослідниця Н. Давидович проаналізувала роль педагогічної та дослідницької компоненти в системі вищої освіти у процесі її становлення. Вона зазначає, що на розвиток вищої освіти в Ізраїлі вплинули три головні моделі: німецька, американська і британська. Їхній вплив помітний у тому, яке значення надає система вищої освіти науковим дослідженням, викладанню та обслуговуванню соціальних потреб суспільства [8; 9].

Становлення та сучасний стан вищої педагогічної освіти в Ізраїлі розглянуто у дисертації М. Г. Дреєрмана, де міститься методологічні, історико-педагогічні і методичні аспекти розвитку, а також проаналізовано основні положення етапів її реформування у порівнянні з системами підготовки педагогічних кадрів у США, Англії, Франції, Німеччини та Японії [10].

У статті Ю. А. Руденко наголошується на актуальності інтеграції системи вищої освіти України та Ізраїлю. Аналізуються підходи до впровадження кредитно-модульної системи в Україні та Ізраїлі, проводиться порівняльний аналіз її функціонування, подається характеристика загальних та відмінних ознак [18].

Як зазначає Т. В. Семченко, ізраїльські ВНЗ користуються повною академічною й адміністративною автономією. Вищий орган академічного інституту – опікунська рада, яка складається з визнаних ізраїльських і зарубіжних вчених та громадських діячів. Рада збирається один раз на рік для прийняття рішень у галузі освітньої політики, бюджету та структури інституту, а також затверджує президента інституту та його заступників. Вищий науковий орган – сенат, що користується повною академічною свободою. До сенату входять декани факультетів і всі ординарні професори. Сенат очолює обраний ними ректор [19].

На основі аналізу іноземних та вітчизняних досліджень з проблематики надання послуг різними навчальними закладами в Ізраїлі на рис.1 нами представлено узагальнену систему освіти цієї країни, що є ідентичною вітчизняній, за винятком хіба узаконення в Україні ступеню доктор філософії (так зване PhD), яку наполегливо проштовхують (незважаючи на супротив більшості наукової громадськості) сучасні „вчені-провідники” освітньої галузі.

Вік громадянина		Тривалість навчання (роки)	
Вища освіта		Доктор філософії – PhD	2-3
		Магістр – MSc (MA)	1-2
		Бакалавр – BSc (BA)	3-4
Повна середня освіта	15-16	Загальноосвітні, професійно-технічні, релігійні (“йшива”), сільськогосподарські та військові школи	2
Неповна середня освіта	11-14	Муніципальні та приватні школи, спеціальні школи-пансіони (інтернати).	4
Початкова освіта	6-10		6
Дошкільне виховання	0-5	Дошкільні установи: державні та приватні дитячі садки (“Маон Йом”, „Мішпахтонім”, „Паутон”, „Кдам Хова”, „Ган Хова”)	5

Рис.1. Ізраїльська система освіти

Підсумовуючи все вище сказане, зазначимо, що упродовж останніх років на ізраїльську систему освіти впливає тенденція до децентралізації, перевага якої над централізованим управлінням доведено практикою. Спочатку децентралізована модель функціонування застосовувалася переважно у сфері бізнесу, однак пізніше сфера її застосування поступово розширювалася, проникаючи у гуманітарний та соціальний сектор, зокрема в систему надання освітніх послуг. Дуже часто виникають проблеми й протиріччя між загальнодержавною політикою в галузі освіти та політикою окремих шкіл, оскільки державна політика не завжди враховує справжні й специфічні потреби окремих навчальних закладів.

Зазначимо, щоб в Україні шкільна автономія не залишилась лише на папері необхідно змінити розуміння на центральному рівні про те, що сучасна освіта виступає в якості стратегічного напрямку діяльності суб’єктів державної політики, а також інститутів влади всіх рівнів щодо регулювання та оптимізації соціально-гуманітарних цінностей. Керівництво самоврядних шкіл, отримуючи більшу автономію від органів місцевої влади, користується й більшою підтримкою з боку громадськості. У самоврядних школах повсякденна робота директора стає ефективнішою, а педагогічна діяльність вчителів розширюється, а також набуває більшої різноманітності й значущості, у педагогічному колективі зростає почуття внутрішніх зобов’язань та особистої відповідальності по відношенню до всієї системи освіти.

Сподіваємось, що проведений аналіз вітчизняної та зарубіжної джерельної бази наукових праць з питань сучасного реформування освітніх послуг в Ізраїлі стане важливим доробком сучасним вченим-компаративістам у подальших дослідженнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бануян, М. Децентрализация управления в современной образовательной политике государства (на примере Израиля) : автореф. дис. ... канд. полит. наук : 23.00.02 – политические институты, политические процессы и технологии / Бануян Мирьям ; С.-Петерб. гос. ун-т. – СПб., 2011. – 41 с.
2. Бейзеров, В. А. Образование в Израиле: современные тенденции / В. А. Бейзеров // Образование в соврем. шк. – 2007. – № 6. – С. 56–60.
3. Гельман, З. Е. Учиться, учиться и... обязательно валять дурака / Захар Гельман // Нар. образование. – 2005. – № 9. – С. 190–192.
4. Глузман, А. Особенности современного высшего образования за рубежом (Англия, Бельгия, Франция, США, Израиль) / А. Глузман // Культура народов Причерноморья. – 2005. – № 58. – С. 8–11.
5. Государство Израиль. Наука и высшее образование [Электронный ресурс] // Электронная еврейская энциклопедия. – Электрон. дан. – 2012. – 1 марта. – Режим доступа: http://ejwiki.org/wiki/Государство_Израиль._НАУКА_И_ВЫСШЕЕ_ОБРАЗОВАНИЕ. – Загл. с экрана.
6. Громовий, В. В. Освіта Ізраїлю та Швеції очима українського директора / В. В. Громовий // Упр. школою. – 2010. – № 16/18. – С. 32–60. – Из змісту: Ізраїльський щоденник. – С. 32–48.
7. Громовий, В. В. Професія, яка робить можливою інші професії / Віктор Громовий // Упр. освітою. – 2008. – Верес. (чис. 26). – С. 20–21.
8. Давидович, Н. Роль уровня преподавания и научных исследований в системе высшего образования / Н. Давидович // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 20, Педагогическое образование. – 2010. – № 3. – С. 78–89.
9. Давидович, Н. Преподавание и научно-исследовательская деятельность профессорско-преподавательского состава / Н. Давидович, Ц. Синуани-Штерн // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 20, Педагогическое образование. – 2008. – № 2. – С. 81–90.
10. Дреерман, М. Г. Становление и развитие высшего педагогического образования в Израиле : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Дреерман Марк Григорьевич ; науч. рук. Глузман А. В. ; Респ. высш. учеб. заведение „Крымский гуманитарный университет”. – Ялта : [б. и.], 2007. – 307 с. + 1 эл. опт. диск (полный текст диссертации и автореферата). – Библиогр.: с. 207–222.
11. Израиль [Электронный ресурс] // Википедия : свободная энциклопедия. – Электрон. дан. – 2012. – 5 дек. – Из содерж.: Наука и образование. – Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Израиль>. – Загл. с экрана.

12. Лави, В. Оплата по результатам: влияние на объем и продуктивность работы учителей и принципы оценивания учеников / В. Лави ; пер. с англ. С. Кучковской ; науч. ред. перевода Е. Сивак // *Вопр. образования.* – 2010. – № 2. – С. 63–110.

13. Лохвицька, Л. В. Упровадження зарубіжного досвіду виховання дітей в українську систему дошкільної освіти / Любов Лохвицька // *Гуманіт. вісн. ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”* : зб. наук. пр. – Переяслав-Хмельниц., 2009. – Вип. 18. – С. 129–133.

14. Марьясис, Д. А. Израиль, экономический обзор. Август 2012 г. [Электронный ресурс] / Марьясис Д. А. // *Институт Ближнего Востока.* – Электрон. дан. – 2012. – 27 сент. – Режим доступа: <http://www.iimes.ru/?p=15673>. – Загл. с экрана.

15. Наш Израиль: интересные статистические данные [Электронный ресурс] // *Хроники Иерусалима.* – Электрон. дан. – 2010. – Январь. – Режим доступа: <http://gazeta.rjews.net/israel-stat.shtml>. – Загл. с экрана.

16. Портнов, М. Л. Израильская школа: плюсы и минусы / М. Л. Портнов, Б. М. Портнов // *Педагогика.* – 1998. – № 7. – С. 119–122.

17. Привалко, Д. І. Розвиток неформальної освіти в Ізраїлі / Д. І. Привалко // *Вісн. Черкас. ун-ту. Сер.: Педагогічні науки / Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького.* – Черкаси, 2011. – Вип. 203, ч. 2. – С. 71–74.

18. Руденко, Ю. А. Професійна підготовка майбутніх вихователів в Україні та Ізраїлі на сучасному етапі : (проблеми, перспективи) / Руденко Юлія Анатоліївна // *Наук. вісн. Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського* : зб. наук. пр. – О., 2010. – Спецвип. : *Сучасні тенденції в педагогічній науці України та Ізраїлю: шлях до інтеграції.* – С. 297–302.

19. Семченко, Т. В. Професійна підготовка педагогів в Ізраїлі / Семченко Т. В. // *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. / *Класич. приват. ун-т.* – Запоріжжя, 2009. – Вип. 5. – С. 250–253.

20. Хиллиг, Г. Израильский кибуц как модель коллективистского воспитания / Г. Хиллиг // *Педагогика.* – 2001. – № 9. – С. 70–86.

21. Эпштейн, А. Д. Плюсы и минусы единого государственного тестирования абитуриентов: опыт Израиля / А. Д. Эпштейн, В. А. Либин // *Открытое образование.* – 2003. – № 5. – С. 61–71.

22. Эпштейн, А. Д. Система высшего образования Израиля в эпоху перемен / А. Д. Эпштейн // *Высш. образование в России.* – 2000. – № 6. – С. 138–149.